

KU VZNIKU POPRAVCŮ A OPRAVCŮ

NAPISAŁ
RUDOLF RAUSCHER

L W Ó W
PIERWSZA ZWIĄZKOWA DRUKARNIA
1 9 3 0

RUDOLF RAUSCHER

KU VZNIKU POPRAVCŮ A OPRAVCŮ

O otázce vzniku českých popravců a polských opravců nelze pojednati uspokojivě a úplně v pojednání rozsahem omezeném. Ujímáme-li se tohoto předmětu v článku psaném u příležitosti oslavy záslužné práce prof. Abrahama, máme tu cílem několika poznámkami znovu upozorniti na důležitost tohoto předmětu, což kdysi učinil prof. Abraham. Ale jde nám tu ještě o to, abychom opětně zdůraznili prospěšnost souvislého studia dějin práva polského i českého. Jsme přesvědčeni, že by studium dějin jednoho i druhého práva v souvislosti přineslo prospěch oběma z nich. A to nejen v době starší, ale i v době pozdější.

O otázce polských opravců napsal kdysí prof. Abraham pozoruhodnou studii: *O justycyjaryjuszach w Polsce w XIV i XV wieku*¹. Při otázce vzniku opravců Abraham přidržuje se mínění, že opravci vznikli v Polsku působením právního ústavu českých popravců. Po Abrahamovi nikdo se v polské literatuře vědecké speciálně těmito otázkami nezabýval. Jen Kutrzeba se o nich zmiňuje v souvislosti s vyličením soudní organizace Krakovska² a opravce soustřeďuje jen do Krakovska, jak ukazuje také zmínka o nich v jeho učebnici³.

Piekosiński ve svém pojednání o soudnictví polském⁴ jen letmo pojednává o opravcích a shoduje se úplně s vývody, které podal ve své monografii prof. Abraham. Nejnověji zmínil se o opravcích Bujak ve své monografii *Narok*⁵. Spojuje vznik opravců s právním ústavem

¹ *Rozprawy i sprawozdania Akad. Umiejętności (1887)*.

² *Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich. Rozprawy A. U. H. F. tom XV (1901), str. 370—371.*

³ *Historja ustroju Polski*⁶, str. 78.

⁴ *Sądownictwo w Polsce wieków średnich, Kraków, 1898, str. 25—26.*

⁵ *Lwów, 1925, str. 13, zvl. 30—32. K tomu srov. Wojciechowski, Momenty terytorjalne, Lwów, 1924, zvl. str. 69 n. a pak Czubek, Narok i naroczniczy, Kwart. hist. 1925, str. 349 n. Tamtéž, Bujak, Jeszcze o naroku, str. 374 n.*

nárok zvaným. Nárok pokládá za zvláštní procesní řízení a tvrdí, že existovali i úředníci zvaní nárok, kteří z moci knížecí stihali zločince a měli tu též podobné funkce jako pozdější opravci, kteří nejsou tudíž právním ústavem novým, nýbrž výtvozem vývoje předcházejícího. Bujak došel tu k zajímavým závěrům, které podobají se závěrům Stiebrovým, o nichž Bujak nevěděl a jež uvádíme níže.

Obraťme se k českým popravcům. Tu třeba říci, že o českých popravcích, nemáme takové studie, jako je prof. Abrahama o polských opravcích. Zmiňují se o nich různí autoři čeští jen v souvislosti s jinými právními ústavy českými. Kromě těch, o kterých promluvil Abraham ve své studii, je to velká řada badatelů, kteří mluví o popravcích v souvislosti s krajským zřízením v zemích českých. Je tu řada badatelů, ale přece je nedostatek právě ten, že nemáme žádné monografie o popravcích v zemích českých.

Nejdůkladněji pojednal o otázce popravců Rieger ve spisu „Zřízení krajské v Čechách“ I (1889). Bylo to tudíž nedlouho po pojednání prof. Abrahama. Rieger probral ústav popravců v souvislosti se zřízením krajským a zdůraznil, že vývoj popravců má pro vnitřní zřízení správní v zemích českých význam neobyčejný.

Rieger rozvinul svým spisem theorii o vývoji krajů v zemích českých, která na svém významu neztrácí ani dnes. Líče nám rozklad hradské správy a přechod ku správě krajské zdůraznil význam popravců jako vývojovou spojku mezi úřadem kastellánů hradských a mezi úřadem krajských hejtmanů.

Rieger položil vznik českých popravců do doby Přemysla Otakara II. Nepochybuje o tom, že popravci již tenkrát existovali, ba zdá se, že připouští jejich vznik již za doby Václava I. Otázkou však, jak popravci vznikli, se nezabývá shledáváje nutnost dříve řešiti otázku, jak se vyvíjela pravomoc hrdelní.

Přece však vyzdvihuje důvody, proč popravci ani vznikli. Popravci měli nahraditi zeslabemu policejní moc kastellánů a měli ji vykonávat na místě jich. Úřad popravců vznikl ze skutečné potřeby. Protože však byl udělován jen osobám ze starých rodů šlechtických, autor připouští, aniž by se rozhodl, že úřad ten vznikl jako privilegium.

Rieger je si vědom toho, že většinu zpráv o popravcích českých máme teprve z doby lucemburské a líčí proto jejich působnost až v době 14. století.

Rieger velmi bystře postihl, že ústav popravců úzce souvisí s vývojem patrimoniálního soudnictví t. j. jak se poddaní dostávali pod patrimoniální soudy svých pánů. Pozoruje tento vývoj postihl, že jde o otázku, jak a pokud propouštěl panovník jednotlivým pánům soudní pravomoc nad jejich poddanými. Narazil tu na nejasné vyjadřování

pramenů a zůstalo mu nevysvětleno, co vlastně značí výrazy: iudex provincialis, iudicium provinciale, Landrichter, Landgericht.

Rieger nezabýval se otázkou popravců na Moravě, omezil se tu jen na několik poznámek.

Rieger zdůraznil také různý význam výrazů poprava a popravec a uvedl také různé druhy popravců, které vývojem vznikly.

Pro Moravu nemáme podobného díla, jako je Riegrovo pro Čechy. V článku Sedláčkově věnovaném krajskému zřízení na Moravě¹ zabývá se také autor otázkou popravců. Naráží na nejasnosti pramenů a zvláště je mu záhadou, co značí výrazy iudex provincialis, provincialis, lantrichter a jakou kompetenci má úředník tohoto názvu oproti t. zv. cúdaři². Sedláček míní, že t. zv. cudarius byl soudcem v záležitostech civilních, kdežto iudex provincialis odpovídá prý českému popravci.

Ruber míní, že popravci a přesná jejich organizace vytvořila se jen v Čechách. Pro Moravu otázka popravců není tak jasnou³.

Způsobem zcela zvláštním, který blíží se k výše uvedeným závěrům Bujakovým, řeší otázku vzniku popravců Stieber a sice ve dvou svých spisech. Poprvé učinil tak v Dodatku ku svému spisu „K vývoji správy“ (1901)⁴, ve kterém probíral otázku, kdy povstalo kratší znění rakouského zemského práva. Stieber tvrdí, že vznik popravců spadá do doby Přemysla Otakara II, a souvisí se zvláštním řízením, s t. zv. nárokem. Nárok bylo podle Stiebra řízení procesní, které směřovalo ku dopadení neznámých pachatelů, zvl. při těžších trestních činech. Při tom fungovaly soukromé osoby, které našly domělého pachatele a osočily ho a zvaly se proto sokové. Popravci byli pak accusatores publici, králem zřízení na místě soukromých žalobců či soků. Tito žalobci stali se sami později soudci. Zřízení popravců králem Přemyslem Otakarem II. není tudíž v podstatě nic, co by vývoji českého práva bylo cizí, nýbrž je jen dalším stupněm vývojovým.

Stieber dotkl se i otázky polských opravců⁵. Je přesvědčen, že ústav opravců přesel do Polska ze zemí českých a že tu konal touž úlohu jako veřejní žalobci - popravci v zemích českých.

¹ Sedláček, O starodávném rozdělení Moravy na kraje, Časopis Matice Moravské XV.

² Touto otázkou zabýval se i Brandl, Kniha Drnovská, Úvod str. XVII, Codex dipl. et epist. Moraviae VIII, str. XVII úvodu.

³ Ruber, Streifzüge durch die Rechtsgeschichte Mährens I, str. 68, 122.

⁴ Str. 187 násl.

⁵ Str. 189 na uv. místě.

V druhém svém díle zabývající se stejným předmětem¹, ale daleko propracovaněji, doplnil své vývody Stieber i o popravců. Upozorňuje tu nejen na význam řízení českého „nárokem“ zvaného, které srovnává s německým „Rügeverfahren“, ale zvláště zdůrazněno je řízení informační. A vznik českých popravců spojuje pak přímo se vznikem českých archidiákonů. Tvrdí pak, že právě tak, jako byly zavedeny archidiákonové v diecesi Olomoucké, právě tak vznikli podle jejich vzoru světští popravci, kteří svůj úřední obvod mají shodný s církevním obvodem archidiákonů.

Stiebrovi ovšem odporoval Werunski² a zdůrazňoval, že Přemysl Otakar II nezavedl tak daleko náhlých reforem, jak se mu přičítá. Kládl proto vznik popravců do doby pozdější. Upozornil také na význam severostatského procesu, pokud jde o otázku oficiálního stihání, ale ve svém článku pozitivních poznatků nepřinesl.

Vacek ve svých Sociálních dějinách českých doby starší³ vývoj popravců organicky včleňuje ve vývoj správních a soudních zřízení českých. Především slovo poprava značí mu výkon spravedlnosti od orgánů již hradských a ten kdo tuto popravu vykonával, slul popravcem. Byl jím podle Vacka kníže pro celou zem a hradský kmet pro obvod hradský. Neboť již hradskému kmetu náležela iniciativa soudního jednání i provádění exekuce.

Vacek vznik vlastních popravců spojil s úřadem královského vladaře. Již za soustavy hradské má povinnost zeměpanský vladař zastávat zájmy panovníkovy a má k tomu cíli moc výkonnou a je podle ní zván popravcem.

Pro toto své tvrzení ovšem dokladu přímého neuvádí. Neboť podle něho zval se zeměpanský vladař villicus, villicus provinciae, provincialis, iudex, procurator regis, procurator provinciae, rector provinciae, iudex provincialis, lantrichterius, dominus provincialis. Přece však tvrdí, že název „provincialis“ z r. 1249 je jen vlastně překladem českého názvu popravce.

Další vývoj podle Vacka byl ten, že popravci pozbyli správy hospodářské a stali se z nich jen soudci po krajích. Hospodářskou správu statků měli pak t. zv. hospodáři (procuratores, villici) a purkrabí.

Podle Vacka nazývaly se i hrdelní soudy, které byly konány na panstvích knížecích, duchovenských a šlechtických, také popravy (iudicium provinciale). Vacek probíraje podrobnosti ukazuje na míšení

¹ Das österreichische Landrecht und die böhmischen Einwirkungen auf die Reformen König Ottokars in Österreich, Innsbruck, 1905.

² Die landrechtlichen Reformen König Ottokars II. Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. XXIX (1908).

³ Praha, 1905.

jednotlivých výrazů pokud jde o popravu v našich pramenech v Čechách i na Moravě.

Otázky popravců českých dotkl se zřejmě i Šusta ve svém díle: Dvě knihy českých dějin¹. Šusta odporuje mínění Riegrovu a Stiebrovu, že krajští popravci byli zřízeni Přemyslem Otakarem II, právě tak jako že byly zřízeny od tohoto panovníka kraje, které shrnovaly několik provincií. Autor tvrdí naopak, že krajské zřízení a tudíž i krajští popravci vyvinuli se teprve ve 14. století. Autor také vyslovuje stručně, že tvrzení, jakoby zřízení krajských popravců bylo přeneseno do Polska v době Václava II, nemá naprosto žádného odůvodnění v pramenech souvčasných. Pak probírá postavení villiků naprosto však nespojuje je s ústavem krajských popravců.

Poznatky Sedláčkovy a Vackovy shrnul ve svém pojednání Koss². Koss tvrdí, že iudex provincialis, provincialis, landrichterius je totožný s villikem a úřad villika je pak prý v pramenech z počátku 14. století ztotožněn s úřadem popravců. Tak tomu je na Moravě, ale i v Čechách lze doklady nalézt.

Koss vysvětluje, proč podle jeho mínění vyvinuli se vedle cůdařů ještě popravci. Popravci měli za úkol souditi pachatele při činu dopadeného a vykonávat nad ním popravu. Byli to zloději, loupežníci, paliči a veřejní škůdci, kteří měli býti stiháni, souzeni a popraveni popravci.

Také před cůdou bylo sice nutno souditi o krádeži, o usmrcení a o násilí. Ale jen tehdy, byl-li soukromý žalobce, který tyto trestné činy žaloval. V tom právě byl rozdíl soudu popravce, že byl soudem veřejnoprávní povahy. V tomto smyslu byl soud cůdařův soudem civilním, kdežto soud popravcův soudem trestním.

Poprava náležela kastelánům v době starší. Oddělila se však od moci kastelánské a dostala se nově vytvořeným orgánům jako moc policejní a exekuční. A to se stalo dříve než se tvrdí, již před dobou Přemysla Otakara II.

Podle Kosse není tudíž objevení se popravců výtvořem doby Přemysla Otakara II, nýbrž je to důsledek jen dlouhého vývoje, v němž úředník povahy hospodářské, villicus, nabývá v oboru své kompetence soudní a výlučné moci trestní.

K mínění Kossovu připojil se Kadlec³ který souhlasí s tím, že soudy popravců jsou pokračováním soudů vladařů čili villiků. Souhlasí

¹ Sv. 1 str. 210 násl. zvl. pozn. 1 na uv. straně.

² Forschungen zur mittelalterlichen Gerichtsverfassung Böhmens und Mährens, 1919.

³ Přehled ústavních dějin Moravy, 1926, str. 58—59.

s tím, že t. zv. *judices provinciales* jsou popravci, ať již nazývají se jen *provinciales* nebo *landrichterii* a také *villicatio* a *popravcionatus* jsou termíny, které označují týž právní ústav.

Vyslovuje mínění, že na vznik českých popravců měl vliv vývoj v zemích rakouských, kde rovněž byly soudy popravní zvané *Landgerichte*. Vliv tento na země české objevil se podle mínění Kadlecova zvláště za vlády Přemysla Otakara II.

Sedláček ve své poslední práci o starém rozdělení Čech na kraje¹ musel se ovšem zabývatí také otázkou popravců. Popravou mu je nejen výkon rozsudku, nýbrž také moc policejní v případech, kdy pachatel, při těžkých zločinech, při vraždě, násilí, loupeži, krádeži a při zhárství byl chycen. Poprava je mu pak právním institutem velmi starým, ač jméno popravci vyskytá se v českých pramenech teprve ve 14. stol.

Tuto popravu vykonávali v době nejstarší úředníci nazývaní různými výrazy a sice *praefectus*, *comes*, *castellanus*, *purgravius*, kteréžto výrazy označují jeden a týž úřad. Popravcové tito sídli na hradech knížecích. Sedláček ovšem vysvětluje i název *kmet* (*comes*) tak, že označoval pány, kterým byla udělena poprava knížetem nebo kteří popravu vydrželi.

Tím časem byla zeslabována moc panovníků v krajích a panovník hleděl tomu čelit. Uznal sám opravce nové.

Sedláček souhlasí s tím, že na Moravě soudní označování názvy *provincialis*, *judex provincialis* značí, rovněž opravce.

V jiných zvláště přehledných dílech² nesetkáváme se s řešením otázky, proč popravci vznikli.

Shrneme-li výsledky literatury a všimneme-li si, pokud řeší otázku vzniku popravců, vidíme, že polská vědecká literatura vystupuje s míněním, že opravci vznikli v Polsku působením právního ústavu popravců v zemích českých, při čemž t. zv. nárok je ztotožňován s nárokem českým. V literatuře české máme různost mínění, která je způsobena právě tím, že se hledělo většinou k popravcům doby lucemburské a neosvětloval se původ moci popravčí. Často hledělo se na organizaci popravců doby lucemburské jako na novotu a neřešila se otázka, zda a komu náležel úkol popravčí dříve.

Chtějíce přispěti právě k této otázce všimněme si, co značí t. zv. nárok. Nárokem v českých pramenech nazývá se zvláštní řízení při stíhání nechycených zlodějů při krádeži. Právní památky naše velmi

¹ Praha, 1921.

² Srov. Kapras, *Právní dějiny země koruny české II* (1913), str. 243, Peterka, *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder*, (1923), str. 123 n.

striktně rozeznávají případy, kdy zloděj je při krádeži chycen a není-li při činu přistižen a zůstane-li vlastně skryt¹.

V prvním případě, je-li zloděj chycen, nastávají opět různé případy, je-li nad osobou zlodějovou vykonána exekuce tím, kdo zloděje chytil, či je-li zloděj odevzdáván soudu².

V druhém případě, je-li zloděj skryt, pak nastupuje řízení zvané nárok. Připouští se jen tehdy, je-li dokázáno, že majetek byl ukraden, leč by se byla krádež stala v lese neb na jiném tajném místě aneb cizinci. Předpokládá se také zvláštní oznámení krádeže (*notificatio*). Protože není pachatel znám a nemůže býti poháněn poškozeným, musí poškozený (okradený) osočiti, nařknouti jednu neb více osob před soudcem neb kastelánem. Okradený je pak nikoli původem, nýbrž sokem, osočovatelem a osoby určité jsou nařknuty. Na nařknutém jest, aby se očistil. Očistil-li se a ukáže-li se, že sok osočil neprávem, je přísně trestán ukamenováním³.

Při tomto řízení soudním platí se určité poplatky, které rovněž se nazývají nárokem. Nárok v tomto smyslu je jmenován mezi ostatními dávkami, které se plní knížeti a jeho úředníkům⁴.

Jak patrně, domníváme se, že při nároku nefunguje osočovatel odlišný od osoby poškozeného. Tím je řečeno, že také míníme, že nelze spojovati právní ústav nároku v tak těsnou souvislost se vznikem popravců, jak bylo v dosavadní literatuře míněno. Není sporu

¹ Friedrich, *Codex B. I* 230—231 č. 239 (1222). *Si autem fur vel predo manifeste in ipso actu deprehenditur, bona furis fratribus remaneant et ipsi secundum consuetudinem terre a nostris iudicibus puniantur. Si vero narok, quod latine vocatur accusatio, furum vel nocturnorum predonum super eorum homines evenerit, iudicio astent curie.* Podobně srov. Erben-Emler, *Regesta II*. 1161 č. 2644 (1236), 288 č. 743 (1271), 597 č. 1392 (1286).

² Rozdvojení exekuce nad osobou a nad majetkem pachatelným je patrně velmi jasně z pramenů a srov. k tomu Friedrich, *Codex II*, str. 330.

³ Srov. k tomu znění *Statut Konradových Friedrich, Codex II*, str. 330 (1229) a také eod. I. II, str. 326 (1228)... *seu ab aliquo pro latrocinio incusetur, quod boemię narok vocatur...* Nově vyslovil Vacek, *Soudnictví v Čechách, městské a vrchnostní, až do XV stol.* Časopis pro dějiny venkova (1925), str. 219, že tu jde při nároku prostě o žalobu. Prameny však odlišují nárok zcela zřejmě jako zvláštní řízení soudní. Rovněž Novotný, *České dějiny I*, 3, str. 230 mluví o žalobě.

⁴ Srov. k tomu Friedrich, *Codex II*, str. 38 č. 42 (1204), str. 87 č. 90 (1211), str. 201 č. 216 (1221), str. 204 č. 217 (1221), str. 236 č. 244 (1222), str. 329 č. 324 (1229). Zřetelně je řečeno ve falsu XIV stol. Friedrich, II, 357 si fuerit id, quod dicitur narok sive zvod atque hlava, inter homines abbatis, solucio, que inde provenit, cedat ecclesie memorate. Srov. též *Regesta II*, str. 2 č. 2 (1253), str. 89 č. 230 (1259), str. 160 č. 416 (1263).

o tom však, že při nároku úřady vystupují s úkoly jinými než při příkonu¹.

V existenci nároku však není ještě podnět k tomu, aby vznikly nové úřady, jimiž královští popravci byli.

Kde jest tudíž hledati vznik popravců v zemích českých? Vznik těchto královských úředníků popravních souvisí s právním vývojem a nevznikl náhle. Právě tak jako se mění pozvolna udílením imunit a exempcí pravidelná organizace hradská a zvláště hradské soudnictví, tak vzniká potřeba nových orgánů královských, které jsou přizpůsobeny těmto novým poměrům.

Charakteristickým znakem imunit v zemích českých jest, že panovníci nevzdávají se plně své soudní pravomoci, nýbrž ponechávají si soudnictví nad nejtěžšími trestnými činy². Jen výminečně a později vzdávají se i těchto těžkých trestných činů ve prospěch vyňatých osob a ústavů³.

Vznikají tím zvláštní poměry a ovšem rozvrat v dosavadní organizaci soudní. Určité osoby jsou vyňaty z pravidelné soudní organizace a podléhají novým soudním vrchnostem, které však jsou místně omezeny jen na to místo, nad nímž vykonávají svou kompetenci⁴.

Vyhradil-li si panovník určité trestní činy, pak zpravidla určuje, komu je náleží souditi⁵. A i v těch případech, kdy určitým osobám nebo ústavům je poskytnuto soudnictví i nad těžkými trestnými činy rozeznává se opětně výkon trestu nad osobou od trestu majetkového. Majetek zpravidla připadá osobám nebo ústavům, jimž je poskytována imunita, kdežto výkon trestu nad osobou pachatelovou ponechává se orgánům královým⁶.

¹ Otázka, co značí výraz sok byla předmětem různých domněnek a mohla by býti ještě předmětem zkoumání zvláštního. Výraz nárok mohl by býti uveden v souvislosti také s výrazem nárok, nárek cti. O tom srov. mé pojednání *Urážka na cti v českém právu zemském*, 1928. Řízení nárok je ovšem velmi podobné t. zv. Rügeverfahren v právněněmeckém, ale není s ním totožné. Srov. k tomu Ernst Mayer, *Deutsche u. franz. Verfassungsgeschichte* (1899) I. str. 233 násl. Schmidt, *Die Herkunft des Inquisitionsprocesses* (1902).

² Srov. Čelakovský, *O soudní pravomoci panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách*, Právník, 1878, str. 181 násl. 1879, str. 217 n. Jako příklad *Cod. ep. Morav. IV. str. 112 (1274)*, 234 (1287).

³ *Regesta IV str. 115 č. 289 (1336)*. K vývoji imunit srov. nejnověji, Novotný, *České dějiny I*, 3, str. 435 násl.

⁴ Na tuto skutečnost upozorňuje zpráva *Cod. ep. Morav. IV. str. 175—176 (1276)*.

⁵ Srov. *Cod. ep. Mor. IV, str. 112 (1274)*.

⁶ *Cod. ep. Morav. IV, str. 322 (1287)*, str. 412 (1293), V. 114 (1299), str. 205 (1306).

To jsou zjevy, které vedou k tomu, aby král zřizoval nové orgány, jimž by svěřil soudnictví v nových správních poměrech. Jak bylo patrné z poznámek, sledovali jsme tyto zjevy krátce jen na Moravě a to proto, že právě Morava poskytuje zprávy o nich pro stol. 13. dosti hojně. Právě na Moravě objeví se také t. zv. iudices provinciales jakožto orgány, které mají čelit rozvratu dosavadního soudnictví. A tito iudices provinciales, jsou později nazýváni popravci¹. Chtějíc přispěti k osvětlení vzniku popravců věnujeme opětně pozornost těmto moravským iudices provinciales.

Nemůžeme se zde zabývatí otázkou, zda tito iudices provinciales vývojem souvisí s úřadem villika, ač tato otázka v pramenech není tak jasnou, jak by se zdálo². Lze zde však ukázat na to, že iudices provinciales vyskytají se i v jiných zemích zvláště v zemích rakouských, kde rovněž jejich postavení není dosud řádně osvětleno. Ale i zde vznik jejich odvozuje se z rozvrácenosti hradské organizace imunitami a ze snahy upravit tyto nedostatky³ soudnictví, které povstaly.

Všimněme si, jaký úkol náležel na Moravě těmto soudcům, zvaným iudices provinciales. Náleželo jim stíhati a souditi pachatele, kteří se do pustili těžkého trestního činu, pravidelně krádeže, loupeže, vraždy, žhářství a p. a byli při svém činu přistiženi. Pravomoci jejich podléhaly hlavně osoby, které se dopustily uvedených trestních činů na území, které bylo eximováno z pravidelného soudnictví⁴. Kláštery měly povinnost hlásiti jim vraždy a poranění osob, které se staly na jejich území. V případě, že tak neučinily, upadly v pokutu⁵. Když se vyskytli na jejich území zločinci těžcí (fures, spoliatores et incendiarii), mají kláštery tyto zločince odevzdati provinciálním soudcům, leč by

¹ Doklady o tom viz Koss, l. c., str. 44 n. Iudices provinciales nazýváni byli lantrichterii. I v Čechách nazývají se popravci lantrichter, Čelakovský, *Cod. municip. II, str. 610 (1366)*.

² Je závadou, že nemáme pro Moravu řádně vydaný diplomatář. Ale ani v těch místech, kde Koss uvedl na c. m. není tato otázka jasná, zvláště, když srovnáme i jiná místa pramenů. Sr. C. ep. M. VI, str. 206, bona ipsa per villicum uel iudicem prouincialem; C. ep. M. IV, str. 317 (1286) villicorum, iudicum prouincialium, collectorum..., IV, str. 314 (1286) iurisdictione iudicis prouincialis, purchrauii et villici..., VII, str. 142 (1338) č. 194. Zudariorum prouincialium villicorum et iudicum sev Justiciariorum; VII, str. 248 (1341) camerariis, iusticiariis, beneficiariis, purchrauiis, prouincialibus, villicis et officiatis... VII, str. 330 (1342), č. 433, 338 č. 467 villici, burgravi, poprawczones... a j. Z toho patrné, že tu villici postavení jsou vedle iudices provinciales.

³ Voltolini, *Die Entstehung der Landgerichte* (1906), str. 17, 19, 20.

⁴ *Cod. ep. Mor. IV, str. 404 (1293)*.

⁵ *Cod. ep. Mor. VII, str. 50 č. 69 (1335)*.

z této povinnosti byly vyňati¹. *Judices provinciales* neměli stálého sídla svého soudu. Odebírali se tam, kde vyskytl se zločin, jenž náležel do jejich kompetence. Odebírali se i do měst a městské soudy musely vyčkávat jejich přítomnosti, až přišli a teprve za jejich přítomnosti byly případy zločinů spadajících do jejich kompetence souzeny². *Judex provincialis* předsedal soudu na klášterním majetku, kde se vyskytly uvedené zločiny a vykonával zde svou pravomoc³.

V pramenech moravských vyskytají se jako *iudices provinciales* často osoby národnosti německé. Lze tak souditi podle jejich jmen⁴. Zdá se, že příčina toho jest, že úkolem provinciálních soudců bylo souditi osoby vyňaté z pravidelného soudnictví a podrobené právu německému. V tom by se blížil vývoj soudnictví na Moravě poměrům slezským⁵ a měl by souvislost i s vývojem analogickým v Polsku.

Obracejíc se k otázce vzniku oprávců v Polsku, musíme předem říci, že jsou značné rozdíly mezi nimi a českými popravci. Oprávci v Polsku nemají toho významu jako popravci v zemích českých. Není tu toho významu při správní organizaci země, kterého nabyli popravci v zemích českých ovšem ve 14. století. Byť by tu nebyly zprávy pramenné o přímém působení právního ústavu popravců na vznik oprávců polských, přece jen nutno říci, že oprávci polští vznikají za stejných podmínek, se stejnými říčebny jako popravci čeští. Protože imunitní zřízení polské se značně liší od českého⁶, právě proto také oprávci již při svém vzniku v Polsku ustupují svým významem do pozadí. Nenáleží jim tolik úkolů zvláště také proto, že se zde objevují *iudices provinciales* jako landvojtí⁷ patrně pod vlivem slezským.

Kdyby měla býti tudíž zodpověděna otázka, zda jsou tu české vlivy při vzniku oprávců, bylo by nutno prozkoumati souvisle právě

¹ Cod. ep. Mor. VII, str. 141 (1338), str. 144 (1338), str. 142 č. 194 (1338)

² Plyne tak z privilegií, v nichž se městské soudy od této povinnosti osvobozují: *nec teneantur auctoritate nostris provincialis iudicis, aut etiam ipsius presenciam expectare* Cod. ep. Mor. VI, str. 317, 318 (1331).

³ Cod. ep. Mor. IV, str. 404 (1293)... *in ipsorum possessionibus iudicio presidere.*

⁴ Koss, I. c. 45.

⁵ Srov. Brünneck, *Das Burggrafentum und Schultheisstum in Magdeburg und Halle, sowie die Umbildung dieser Ämter durch das magdeburg-schlesische u. kulmisch-preussische Recht*, Berlin, 1908; Schulte, *Zur Geschichte der Landvogtei und des Stadtschultheissenamtes in Schlesien*, Schles. Geschichtsblätter, 1909, str. 37. Srov. též Rachfahl, *Die Organisation der Gesamtstaatsverw. Schlesiens* (1894) str. 65 n.

⁶ Bujak, Narok, 29.

⁷ Kod. Małop. III, str. 47 (1324), III, str. 386 (1370) a j.

uvedený vývoj¹. Zdá se nám, že by se došlo jen úplně k témuž mínění, že zde vliv českého právního institutu popravců na opravce polské byl, právě tak jako byl společný základ, z něhož právní ústav tento vznikl.

¹ Jen letmo nutno poznamenati, že terminologie česká zná později pro popravce rovněž označení opravce, oprávc. Srov. Vlad. Zř. Zemské čl. 541, kde jmenování opravci v lat. textu *iuridici capitales*. Srov. k tomu Brandl, *Glossarium*, str. 420. Srov. též Archiv Český VIII, str. 93 č. 568 opravce kraje Prácheňského, VIII, str. 448 (1487), oprava Archiv Český X, str. 42, 47, 67. Oprávci se jmenují ovšem také rozhodčí mezi stranami. Sám název popravci byl pro české popravce vlastně názvem zpočátku více neúředně užívaným, jak plyne z čl. 90 *Majestas Carolin.* Práví se tu: *querimoniam contra procuratores nostros sive provincialium iustitios, qui vulgariter dicuntur poprawczones.*